

دانشگاه پیام نور
دانشکده الهیات و علوم اسلامی
گروه الهیات

پایان نامه :
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:
بیمه مهریه از منظر فقه و حقوق موضوعه

استاد راهنما:
دکتر حسینعلی قاسم زاده

استاد مشاور:
دکتر عابدین مومنی

نگارش :
زینب یوسفی راد

اسفند ۱۳۸۸

بیمه مهریه

از منظر فقه و حقوق موضوعه

تقدیم به:

پدرم

و

مادرم

که از زلال نگاهشان عشق آموختم

و

پیشکش به روان جاودان برادرم سعید

که یادش همواره در قلبم باقی است

تشکر

سپاس بی انتها یکتای بی همتایی را سزااست که سرچشمه انوار معرفت است و الطاف مستدامش راهگشای همیشگی اصحاب دانش. اکنون که به یاری خداوند متعال این پایان نامه را به پایان رسانیدم، بر خود لازم می دانم از همه کسانی که در این راه یاری رسانم بودند قدردانی کنم. این پایان نامه بی تردید حاصل راهنمایی های اساتید فاضل و گرانقدری است که طی سالها افتخار شرکت در کلاس درسشان و توشه برگرفتن از خوان بی دریغ دانششان را داشته ام. خداوند بزرگ را بر این سعادت سپاس می گویم و مراتب قدردانی خود را به این سروران ابراز می دارم.

از استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر حسینعلی قاسم زاده که در طول نگارش این پایان نامه، نگارنده را مشفقانه یاری رساندند صمیمانه سپاسگزاری می کنم. از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر عابدین مومنی که مسئولیت مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند و در تمامی مراحل پژوهش، نگارنده را مرهون راهنمایی های عالمانه و لطف خود قرار داده اند، صمیمانه تشکر و قدردانی می کنم.

همچنین از اساتید محترم داور که متن پایان نامه را موشکافانه مطالعه کردند و پیشنهادات دقیق و ارزشمندشان در بهبود کیفیت پایان نامه یاریگر اینجانب است قدردانم.

و نیز مراتب سپاس و قدردانی خود را از:

- خانواده عزیزم بویژه خواهرم خانم دکتر فاطمه یوسفی راد که در طول نگارش این پایان

نامه صمیمانه به لحاظ علمی و معنوی مشوق و یاری رسانم بوده اند،

- کارکنان محترم کتابخانه دانشگاههای پیام نور، تربیت مدرس، تهران، الزهرا و نیز از پژوهشگران محترم مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی بویژه برادر عزیزم آقای ابراهیم یوسفی راد، همچنین کارکنان محترم و شریف کتابخانه حوزه علمیه امام صادق(ع) قزوین،

- همه معلمان و اساتید گرانقدرم در تمام دوران تحصیل که بی شک آنچه هستم حاصل تلاش های آنان است،

و در پایان از پدر و مادرعزیزم و نیز خواهران و برادران ارجمندم بویژه برادرم آقای اسماعیل یوسفی راد که همواره یاور و پشتیبان من بوده اند بسیار سپاسگزارم.

امید که این پایان نامه گامی هر چند کوچک در جهت پیشبرد اهداف علمی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باشد.

چکیده:

یکی از مسائلی که امروزه دامنگیر بسیاری از خانواده ها گشته، مساله مهریه و استیفای آن است. مهریه که حق قانونی و مسلم زن است، امروزه به دلیل مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تبدیل به معضلی هم برای زنان و هم مردان شده است. این امر به دلیل آن است که گفته می شود در قوانین ما مردها از حمایت قانونی بیشتری نسبت به همسران خود برخوردارند و بنابراین زنان از مهریه به عنوان حربه ای به منظور دوام و بقای زوجیت یا ادامه زندگی خود بعد از طلاق استفاده می کنند. به گونه ای که امروزه استیفای مهریه تبدیل به یکی از دعاوی روزمره دادگاه ها شده است. نگاهی به آمار بالای زندانیان مهریه بیانگر اهمیت مطالعه علمی و دقیق این مساله به منظور آسیب شناسی آن است. تلاش های زیادی برای حل این معضل شده که یکی از آن ها بیمه مهریه می باشد.

بیمه مهریه به این ترتیب است که مرد یا فرد دیگری از اقوام وی مهریه زن را نزد یکی از شرکت های بیمه گذار، بیمه می کند و به تناسب میزان مهریه ماهانه مبلغی را به حساب زن واریز می کند. کیفیت این مساله در پایان نامه به تفصیل خواهد آمد.

در این پایان نامه پس از بررسی مبانی فقهی و حقوقی بیمه و نیز مبانی فقهی و حقوقی مهریه به این نتیجه رسیدیم که طرح بیمه مهریه از نظر فقهی و حقوقی دارای مشروعیت می باشد. استفتائاتی که در طی پژوهش حاضر از مراجع محترم تقلید به عمل آمد نیز تایید دیگری بر مشروعیت فقهی بیمه مهریه می باشد. از نظر حقوقی نیز ماده ۱۰ قانون مدنی و اصل آزادی قراردادها دلیل بر صحت بیمه مهریه می باشد.

کلید واژه ها: مهریه، بیمه، بیمه مهریه، مبانی فقهی، مبانی حقوقی

فصل ۱ کلیات	
۱-۱ مقدمه و تعریف مساله	۲
۲-۱ پرسشهای تحقیق:	۳
۳-۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق	۳
۴-۱ فرضیه‌های تحقیق	۴
۵-۱ اهداف تحقیق	۴
۶-۱ کاربردهای تحقیق	۴
۷-۱ روش تحقیق	۵
۸-۱ ساختار پژوهش حاضر	۵
فصل دوم بیمه	
۱-۲ پیشینه بیمه	۷
۱-۲ تعریف بیمه	۷
۲-۱-۲ معانی لغوی و اصطلاحی	۷
۲-۲ اعتبار بیمه	۹
۳-۲ تعریف بیمه از دیدگاه فقها	۱۲
۴-۲ شبهات مطرح شده در مورد صحت عقد بیمه	۱۴
۱-۵-۲ - غرر	۱۴
۲-۵-۲ - اکل مال به باطل	۱۵
۳-۵-۲ - ضمان ما لم يجب	۱۶
۶-۲ جایگاه بیمه در میان عقود	۱۶
فصل سوم مهریه	
۱-۳ تاریخچه مهریه:	۲۱
۲-۳ فلسفه مهریه، فلسفه تشریع مهریه	۲۳
۳-۳ معنای لغوی مهریه	۲۵
۴-۳ مهر در اصطلاح فقها	۲۷
۵-۳ انواع مهریه	۲۸
۱-۵-۳ مهر المسمى	۲۸
۲-۵-۳ مهر المثل	۲۹
۳-۵-۳ مهر المتعه	۲۹

۳۱	۶-۳. مبانی فقهی مهریه.....
۳۱	۱-۶-۳. آیات قرآنی
۳۳	۲-۶-۳. روایات.....
۳۶	۷-۳. شرایط مهریه.....
۳۷	۸-۳. اهمیت تشخیص معوض بودن یا نبودن مهریه
۳۷	۱-۸-۳. عقد معوض.....
۳۷	۲-۸-۳. عقد غیر معوض (مجانی).....
۳۸	۳-۸-۳. تقسیم قراردادهای بر حسب اقتضای معوض یا مجانی بودن آنها.....
۳۹	۴-۸-۳. فایده تشخیص
۴۰	۹-۳. آیا مهر عوض است؟.....
۴۰	۱-۹-۳. نظریه قائلین به عوض بودن مهریه.....
۴۲	۲-۹-۳. نظریه مخالفین عوض بودن مهریه
۴۶	۳-۹-۳. نحله
۴۶	۴-۹-۳. ماهیت و مفهوم نحله
۴۹	۵-۹-۳. آیا ضمانت بوجه صداق صحیح است؟.....
۵۱	۶-۳. نتیجه.....
	فصل چهارم بیمه مهریه
۵۴	۱-۴. مقدمه.....
۵۸	۲-۴. بیمه مهر
۵۹	۳-۴. اقسام مهر و بیمه های مربوط به آن.....
۶۰	۴-۴. تعریف بیمه مهر.....
۶۱	۵-۴. بیمه تشکیل سرمایه برای پرداخت مهر
۶۲	۱-۵-۴. تفاوت بیمه تشکیل سرمایه برای مهر با بیمه مهر
۶۳	۶-۴. شرایط و ویژگی ها
۶۳	۱-۶-۴. موضوع بیمه مهر.....
۶۴	۲-۶-۴. بیمه شده
۶۴	۳-۶-۴. خطر بیمه شده
۶۵	۴-۶-۴. شرایط بیمه گر و بیمه گذار
۶۵	۵-۶-۴. مسئولیت و حدود و اختیارات بیمه گر.....

۶۸	۶-۶-۴. مسئولیت و تکالیف بیمه گذار.....
۷۰	۷-۶-۴. شرایط ثالث ذینفع
۷۰	۸-۶-۴. شرایط موضوع.....
۷۱	۷-۴. ویژگی های بیمه مهریه.....
۷۲	۸-۴. ویژگی های بیمه مهریه محض.....
۷۳	۹-۴. مزایای بیمه مهریه
۷۴	۱۰-۴. شرایط بیمه مهریه.....
۷۶	۱۱-۴. آیا می توان در مهریه شرط قرارداد؟.....
۸۵	۱۲-۴. موارد بطلان عقد بیمه.....
۸۵	۱۳-۴. موارد فسخ عقد بیمه
۸۵	۱-۱۳-۴. موارد فسخ از طرف بیمه گر.....
۸۶	۲-۱۳-۴. موارد فسخ از طرف بیمه گذار.....
۸۶	۱۴-۴. موارد انفساخ بیمه نامه.....
۸۶	۱۵-۴. آثار فسخ.....
	فصل پنجم: جواز یا عدم جواز بیمه مهریه
۸۹	۱-۵. دلایل صحت عقود مستحدث.....
۸۹	۱-۱-۵. اصل بر جواز
۸۹	۲-۱-۱-۵. از اصل آزادی قراردادها ۴ نتیجه اساسی ۱۰۳ گرفته می شود:
۹۰	۳-۱-۱-۵. قواعد ناشی از اصل آزادی قراردادها.....
۹۱	۲-۱-۵. دلیل بر صحت اصل آزادی قراردادها
۹۱	۱-۲-۱-۵. نیاز عرفی.....
۹۲	۲-۲-۱-۵. سیره عرفی
۹۲	۳-۲-۱-۵. دلیل لفظی.....
۹۳	۲-۵. اصل صحت.....
۹۶	۱-۲-۵. خروج از اصل اولی
۹۹	۲-۲-۵. ادله مربوط به اصل صحت
۹۹	۱-۲-۲-۵. اجماع
۱۰۰	۲-۲-۲-۵. سیره عقلای مسلمین.....
۱۰۰	۳-۲-۲-۵. لزوم دفع هرج و مرج.....

نتیجه..... ۱۰۲

پیوست..... ۱۰۴

مقدمه و تعریف مساله

ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام يك امر مقدس شمرده شده است. به طوري كه بخشي از مقررات در اسلام، مربوط به حقوق خانواده مي باشد. يكي از مسائل و مباحث مهم در ازدواج بحث مهریه است كه امروزه میزان بالای آن، آن را تبدیل به يكي از موانع اصلي در سر راه ازدواج قرار داده است. هر چند در شرع مقدس اسلام بر كاستن از میزان مهریه و تعیین مهر السنه به عنوان مهر مطلوب در راستاي کاهش موانع ازدواج و تسهیل آن تأكيد گردیده، ولي امروزه شاهد رشد روزافزون مهریه زنان و ناتواني مردان در پرداخت آن هستیم. اين مهریه هاي بالا دلايل متعددي مي تواند داشته باشد از جمله حمايت ناکافي از زن در طول زندگي و نابرابري هاي قانوني مثل تعدد زوجات كه براي مرد در نظر گرفته شده يا ماده ۱۱۳۳ قانون مدني كه به مرد اجازه داده شده كه در هر موقع كه بخواهد مي تواند همسرش را طلاق دهد. اين دلايل باعث شده است كه زن از مهریه به عنوان يك اهرم براي جبران اين نابرابري ها استفاده كند. البته مي توان چشم و هم چشي در بين خانواده ها را هم يكي ديگر از دلايل افزايش مهریه در بين خانواده ها دانست. براي حل اين معضل تا به حال راه كارهاي متعددي اندیشیده شده است.

فصل اول

کلیات

از جمله این راه کارها، "طرح مهریه مسقف" است . براساس این طرح میزان مهریه دختران بر اساس منطقه و شهری که در آن زندگی می کنند تعیین می شود. طراحان این مساله، هدف از ایجاد این طرح را ایجاد سهولت در امر ازدواج دانسته اند. چرا که سقف بالای مهریه را از موانع و مشکلات اصلی ازدواج دانسته اند.

اما می توان این طرح را نوعی محدود کردن اراده طرفین در امر ازدواج دانست. چرا که تعیین مهریه نوعی توافق است و قراردادی است که بین زن و شوهر صورت می گیرد. و تعیین مقدار آن منوط به تراضی طرفین است و مخالف اصل آزادی قراردادهای است. علاوه بر این با قبول این طرح نوعی محدودیت و تضییق و حتی توهین برای زنان ایجاد می شود چرا که آنها را در حد کالا پایین آورده و بر حسب منطقه ای که در آن زندگی می کنند بر روی آن ها قیمت می گذارند.

راه حل دیگری که برای جلو گیری از روند روز افزون مهریه اندیشیده شده بود، بخش نامه عند الاستطاعه شدن مهریه به جای عند المطالبه بودن آن بود. طبق این بخش نامه سردفتران ازدواج مکلفند در موقع اجرای صیغه عقد و ثبت واقعه ازدواج در صورتی که زوجین در نحوه پرداخت مهریه بر عندالاستطاعه بودن مالی زوج توافق نمایند به صورت شرط ضمن عقد، درج و به امضای زوجین برسانند. البته با کمی دقت می توان دید که رسیدگی به ادعای اعسار مرد در مقابل پرداخت مهرزن، در عمل شبیه به همین بخش نامه است. و نیازی به آن دیده نمی شود.

اما این پایان نامه راه حل سومی را مورد بحث و بررسی قرار داده است و آن " طرح بیمه مهریه" است. بیمه مهریه حساب آتیه ای است که به زنان کمک می کند تا از طریق قانونی صاحب حق و مهریه خود بشوند. به موجب این طرح، به هنگام ازدواج، مهریه زن توسط همسر، نزد یکی از شرکت های بیمه گذار طرف قرارداد، بیمه خواهد شد که این یکی از شروط ضمن عقد است. به این ترتیب که در هنگام عقد و ثبت آن در محضر حساب آتیه ای تحت عنوان بیمه مهریه توسط شوهر نزد يك شرکت بیمه گر به نام زن افتتاح شده و شوهر به تناسب میزان مهریه ۵ تا ۱۵ درصد آن را به حساب آتیه می ریزد. در صورتی که زن بنا بر تقاضای همسر مطلقه شود و یا دادگاه حکم به جدایی بدهد با توجه به عدم امکان ادامه زندگی مشترك ماهانه مبلغی به تناسب میزان سرمایه گذاری و تقریباً معادل حقوق کارکنان دولت به وی کمک هزینه داده می شود. مرد در هنگام طلاق موظف به پرداخت باقی مانده میزان مهریه به حساب بیمه مهریه زن است. اما

چنان چه زن خواهان طلاق بوده و اصرار بر طلاق داشته باشد مرد از پرداخت باقی مانده مهریه معاف می شود. بر اساس این طرح می توان گفت نوعی آرامش و اطمینان برای زنان به جهت دریافت مهریه حاصل می شود و ترس از آینده را تا حدی در بین آنها کاهش می دهد.

۱-۱. پرسشهای تحقیق:

- پرسشهای این پژوهش به قرار زیر است:
- (۱) بیمه مهریه چیست؟
 - (۲) آیا شرع بیمه کردن مهریه را تجویز می نماید؟
 - (۳) مبانی فقهی بیمه مهریه چیست؟
 - (۴) آیا انعقاد شرط در بیمه مهریه ممکن و مجاز است؟

۱-۳. سابقه و ضرورت انجام تحقیق

در زمینه بیمه مهریه تا آن جایی که نگارنده در جریان است، تاکنون پایان نامه ای به رشته تحریر در نیامده است. و از این رو دارای سابقه تحقیق نمی باشد. امروزه دادگاه های خانواده محملو از زنان و مردانی است که با قصد جدایی از یکدیگر، تنها به طلاق می اندیشند و در این راه، زنان به دنبال گرفتن مهریه می کوشند در هنگام طلاق به حق قانونی خود دست یابند. اصرار زنان بر گرفتن حق خود و شانه خالی کردن مردان از پرداخت این حق، این مهم را می طلبد که در مسائل خانوادگی چاره ای اندیشیده شود. بیمه مهریه می تواند راهکاری برای حل این معضل در نظر گرفته شود.

۱-۴. فرضیه های تحقیق

فرضیه های این پژوهش به قرار زیر است:

- ۱- با اتکا به اصل بر جواز، می توان جایز بودن بیمه مهریه را از نظر شرع، مفروض دانست.
- ۲- محترم شمرده شدن قراردادهای خصوصی بر طبق ماده ۱۰ قانون مدنی، می تواند مبنای حقوقی بیمه مهریه باشد.
- ۳- به هنگام عقد ازدواج، می توان مهریه را بیمه کرد.

۴- در هر قرارداد خصوصی طرفین می توانند شروطی را در ضمن عقد ایجاد نمایند در بیمه مهریه نیز انعقاد شرط بلامانع است.

۵-۱. اهداف تحقیق

هدفی که از انجام این پژوهش متصور است، ایجاد راهکاری قانونی برای زنان در جهت وصول حق قانونی خود؛ که همان دریافت مهریه است می باشد. و همچنین با جابجافتادن این مساله نوعی اطمینان و آرامش برای زن نسبت به آینده تحصیل خواهد شد.

۵-۱. چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟

دستاوردهای این طرح می تواند جهت ارائه آن در خصوص تصمیم گیری در این زمینه در سطوح کلان کشوری مورد استفاده قرار گیرد. همچنین با تایید این طرح می توان به کاهش آمار زندانیان مهریه امیدوار شد.

۶-۱. روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و گردآوری اطلاعات برای آن نیز به روش مطالعات کتابخانه ای می باشد.

۷-۱. ساختار پژوهش حاضر

در فصل اول یعنی فصل حاضر چهار چوب طرح پژوهشی، پرسشها، فرضیات و اهداف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. در فصل دوم به معرفی بیمه و جایگاه آن در بین عقود، فتاوای فقها در مورد مشروعیت بیمه می پردازیم. در فصل سوم به تحلیل مهریه پرداخته و نکاح و مهر را از جنبه معاوضی و غیر معاوضی بودن آن بررسی خواهیم کرد. در فصل چهارم بیمه مهریه را تحلیل و بررسی خواهیم کرد. و نتیجه گیری می کنیم که میتوان به جای بالا بردن مبلغ مهریه، شروط متعددی را در ضمن عقد نکاح قرا داد. بیمه مهر نیز می تواند یکی از این شروط و تضمینی برای پرداخت مبلغ مهر باشد.

فصل دوم :

بیمه

۱-۲. پیشینه بیمه

۲-۱-۱. تعریف بیمه

واژه بیمه که در زبان فرانسه assurance و در زبان انگلیسی insurance نامیده می شود، ظاهراً به زبان فارسی شباهت دارد ولی معلوم نیست از چه تاریخی مصطلح شده و غرض از استعمال آن چه بوده است. لغت شناسان معتقدند که واژه های انگلیسی و فرانسه از ریشه لاتینی securus که به معنای اطمینان است گرفته شده است و علاوه بر عقد بیمه در معنای تضمین، تامین، اعتماد یا اطمینان به کار رفته است. واژه بیمه در اغلب زبان های دیگر نیز از همین ریشه مشتق شده است. به نظر می رسد که ریشه اصلی بیمه همان (بیم) است زیرا عامل اساسی انعقاد عقد بیمه ترس و گریز از خطر است و به سبب همین ترس و به منظور حصول تامین عقد بیمه وقوع میسر

bima اردو هند، بیمه، ضمانت، عملی است که اشخاص با پرداخت وجهی، قراردادی منعقد می کنند که در صورتی که موضوع بیمه گذاشته به نحوی از انحاء در مخاطره افتد شرکت بیمه از عهده خسارت برآید. ۲.

۲-۱-۲. معنای لغوی و اصطلاحی بیمه

تعریف لغوی بیمه: اطمینان، مقابله مخاطره ای که محتمل الوقوع باشد. ضمانت خصوصی است از جان یا مال که در تمدن جدید رواج یافته است. به این ترتیب که برای شخص یا مال ماهانه مبلغی به شرکت بیمه می دهند و در صورت اسباب خطر به جان و یا مال، شرکت مبلغ معین می دهد.

معنای اصطلاحی: در اصطلاح حقوقی عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می کند در ازاء پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر، در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر او را جبران نموده و یا وجه معینی بپردازد (ماده ۱ قانون بیمه مصوب اردیبهشت ۱۳۱۶). متعهد را بیمه گر، طرف تعهد را بیمه گذار، و وجهی که از طرف بیمه گذار پرداخته می شود، حق بیمه، و آن چه بیمه می شود موضوع بیمه نامند. ۳.

اکری، آیت، ۱۳۸۷، ص ۲۴

معین، محمد، ۱۳۷۶، ص ۶۳۳

دهخدا، ج ۳، ص ۴۵۸۸

بیمه ، قراردادی برای جبران خسارت ناشی از حوادث بین شخصیتی حقیقی یا حقوقی و گروهی متشکل و سازمان یافته. به موجب این قرارداد یک طرف (بیمه گر) با متشکل کردن گروهی (بیمه گزاران) در سازمانی به نام مؤسسه بیمه ، تعهد می کند که در ازای وجه یا وجوهی که بیمه گزاران به این سازمان می پردازند در صورت وقوع یا بروز حادثه معینی برای هر یک از آنان، خسارات وارد شده را جبران کند یا وجه معینی بپردازد وجهی را که بیمه گزار می پردازد حق بیمه و آن چه بیمه می شود موضوع بیمه نامیده می شود. بیمه در دنیا تاریخچه نسبتاً طولانی دارد اقوام و ملیت های مختلف، به نوعی با مفاهیم بیمه و اشکالی از آن سر و کار داشته اند.

اشکال اولیه بیمه به صورت همکاری و همیاری در تقسیم زیان و وام های دریایی در بین دریانوردان فنیقی، یونانیان، هندیها و رومیان مشاهده شده است. شکل مکتوب رسمی بیمه از چه زمانی متداول شده به درستی معلوم نیست اما در سال ۱۳۹۳ در یک دفتر رسمی در ژنو ۸۰ فقره قرارداد بیمه ای ثبت شده که نشانگر قدمت بیمه گری مکتوب در اروپا می باشد.

ابداع بیمه را نمی توان به فرد یا کشوری خاص نسبت داد. نخستین نوع بیمه معمول در میان بازرگانان، بیمه دریایی بوده است. نخستین قراردادهای بیمه در سده هشتم / چهاردهم در اروپای غربی بسته شد و تا سده دهم / شانزدهم قراردادهای بیمه عمدتاً حول حمل و نقل دریایی منعقد می شد. سپس به تدریج و بنابر احتیاجات جوامع آن روز اروپای غربی انواع دیگر بیمه، از جمله بیمه آتش سوزی، به وجود آمد. تمرکز جمعیت در شهرها و رشد و توسعه صنایع، تمرکز کالاهای در انبارها و جز آن، در قرن چهاردهم / بیستم موجب ازدیاد خطر و ضرورت توسعه هرچه بیشتر بیمه و ایجاد انواع بیمه های جدید شد. از سوی دیگر، بر اثر تحولات اقتصادی و اجتماعی در قرن اخیر (رکود بزرگ اقتصادی ۱۹۲۹-۱۹۳۳ و جنگ جهانی اول و دوم) جنبه های اجتماعی بیمه بیشتر مورد توجه دولتها قرار گرفت (عمرانی، ص ۸-۱۱). دولت آلمان در فاصله سالهای ۱۲۱۲/ ۱۸۳۳ و ۱۲۶۸/ ۱۸۸۹ نخستین سازمان بیمه های اجتماعی را ایجاد کرد که شامل بیمه بیماری، بیمه حادثه ناشی از کار و بیمه از کارافتادگی و سالمندی بود. از الگوی آلمان در اروپا و جاهای دیگر پیروی شد و تا سالهای دهه

۱۳۱۰ ش / ۱۹۳۰ بیمه های اجتماعی به امریکای لاتین، ایالات متحده و کانادا گسترش پیدا کرد. پس از پایان جنگ جهانی دوم، بیمه های اجتماعی در بسیاری از کشورهای استقلال یافته در افریقا، آسیا و منطقه کارائیب دایر شد (مقدمه ای بر تأمین اجتماعی، ص ۲۰-۲۱).

۲-۲. اعتبار بیمه

- اکثریت فقهاء قدیم قائل به بطلان عقد بیمه می باشند، معتقد بودند که تمام احکام شرعی، اعم از عبادات و معاملات، توقیفی هستند. پس به نظر اینان، در مبحث عقود، «فقط همان عقود که نامشان رسماً در شرع آمده، صحیح و قابل اعمال هستند و ایجاد هر گونه عقد جدیدی، ممنوع و باطل است. مطابق نظر اینان، چیزی به نام «سرقفلی» و یا «بیمه» مثلاً، باطل است.»^۴، قداما معتقدند که علاوه بر عبادات معاملات نیز توقیفی هستند، ه بدین معنا که: خداوند متعال انواع معاملات و شرایط آنها را در شرع بیان کرده است مثلاً مانند: بیع اجاره، رهن، مساقات، جعاله، هبه، ضمان و... و اضافه بر اینها جعل کردن عناوین برای معاملات مشروع نیست، پس هر نوع معامله ای که بر معیارهای معاملات تعریف شده در شرع بصورت خاصی، منطبق باشد، صحیح و گرنه باطل است. و عقد بیمه جزء عقود می باشد که بر معیار هیچ کدام از ابواب معاملات تعریف شده منطبق نیست^۶ مرحوم میرزای قمی این بحث ها را در چند بحث، بخصوص در بحث اعتبار «مغارسه» و «معاطات» مطرح کرده اند و در بحث «مغارسه» می افزایند: «اکثر متقدمین، طرفداران این نظریه هستند و اکثر قریب به اتفاق متأخرین به صحت و جواز آن فتوی می دهند و تنها عبادات را محکوم به توقیف می دانند.» (قمی، ۷۱، ۴۶۴، ۲) قائلین به صحت اکثریت از فقهاء معاصر و نزدیک به معاصر قرارداد بیمه را صحیح و درست دانسته اند. که

^۱قمی، میرزا ابوالقاسم، جامع الشتات، ج ۲، ص ۴۶۴

^۲میرزای قمی، جامع الشتات، ج ۲ / ۱، ص ۶-۴۶۴

^۳شیخ طوسی، شیخ حسین حلی (از فقهاء بزرگ نجف)، ابوحنیفه، شافعی، احمد ابن ابراهیم، از این مجموعه هستند، السنهوری، 6 الوسیطه، ج ۷، جزء ۲، ص ۱۰۸۹

اینان قائل به توقیفی بودن در معاملات نمی باشند، و می گویند فقط عبادات توقیفی است و معاملات امضایی است، اختراع و ابداع شارع نیست بلکه جزء اموری است که در میان مردم به صورت طبیعی و عرفی وجود داشته، و فقط شرع آمده با یک سری تغیرات و یا بدون تغیر تأیید و امضاء کرده است. در این موارد، لزومی ندارد که حتماً باید در شرع قبلاً آن معامله تعریف شده باشد، بلکه همین قدر که عموماً شامل آن شد و نص خاص مخالف نداشتیم کفایت می کند، و بیمه از این نوع معامله و قرارداد است نهی خاصی بر عدم صحت و بطلان آن نداریم، و عموماً چون اوفوا بالعقود ۷ و المؤمنون عند شروطهم شامل قرارداد و عقد بیمه می شوند، پس بنابراین قرار بیمه عقدی است صحیح و الزام آور ۸.

میرزای قمی در بحث معروف و اختلافی «معاطات» نیز می گوید: «... پس عامل تعیین کننده در این مسأله، موضوع معروف «امضائیه و توقیفیه» بودن احکام است. در اینکه احکام عبادات، توقیفی هستند و نمی توان باب و عنوان و حتی شکل جدیدی در آنها ایجاد کرد، همه اجماع دارند، سخن در این است که آیا در معاملات هم محکوم به توقیف هستیم یا نه؟ اکثریت قریب به اتفاق دانشمندان متقدم به توقیف معتقد بوده اند و می گفتند فقط معاملات و معاوضاتی که شرع آنها را معین کرده و برای آنها حدود و مشخصات و شرائط تعیین کرده، رسمیت دارند. و سایر صورتهای معامله، باطل می باشند. در این میان با انواع معاطات روبرو می شدند و چون عمل وسیره مسلمین بر معاطات ها جاری بوده (از عصر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم) ، آنها را در قالب «نیمه رسمی» می پذیرفتند... بحث معاطات در فقه ما، یک جریان تحوّل در تاریخ خود دارد. که در این سیر زمانی، به تدریج رو به تکامل رفته و در نتیجه، دانشمندان متأخر به «امضائی» بودن احکام در معاملات معتقد شده اند.» (قمی ، ۷۱ ، ۳۶۸)

شهید مرتضی مطهری در مورد اعتبار عقود جدید (غیر از عقود معین) و رابطه آنها با عقود معین، بیاناتی در یک سخنرانی مطرح کرده اند که در کتاب مجموعه

7. سورة مائده، آیه ۱

امام خمینی، تحریر، ج ۲ ص ۵۴۸، خوبی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲ ص ۲۰-۷۰۴، گلپایگانی و صافی، توضیح المسائل مراجع 8- ج ۲ ص ۷۳۲، سیستانی همان منبع، ص ۵۷۶، بجنوردی عقد ضمان، ج ۱، ص ۸۰